

Sylloge Epigraphica Barcinonensis (SEBarc)

VI, 2008, pp. 81-93

ISSN 2013-4118

data de recepció 07.08.2008

data d'acceptació 02.06.2008

Ibèric tagiar. Terrissaires que signen les seves produccions: Biurko, ibeitiger, biurbedi i companyia

Joan Ferrer i Jané*

Resum: Aquest article analitza l'element *tagiar* que és característic dels segells ibèrics sobre dòlia. L'element *tagiar* sempre segueix un antropònim que probablement identifica el productor de l'objecte. La funció de *tagiar* hauria de ser similar a la del verb llatí FECIT que apareix en la mateixa posició en els segells llatins sobre dòlia. Sembla també clara la relació entre *tagiar* i *d(e)egiar* que també apareix en inscripcions fetes en el moment de la producció de l'objecte.

Abstract: This paper analyzes the *tagiar* element that is characteristic of Iberian stamps over dolia. The *tagiar* element always follows a personal name that probably identifies the object producer. The function of the *tagiar* element probably is similar to the function of the Latin verb FECIT that appear in the same position in the Latin stamps over dolia. It seems also clear the relationship between *tagiar* and *d(e)egiar*, which also appear in inscriptions made during the object production.

Paraules clau: Llengua ibèrica, escriptura ibèrica, inscripció ibèrica, dolia, segells

Keywords: Iberian language, Iberian script, Iberian inscription, dolia, stamps

Introducció

La marca de producció ibèrica més característica és l'esquema NP + **de** + **egiar**¹, on gairebé de manera unànime s'interpreta que el responsable de la producció de l'ob-

* Universitat de Barcelona, Grup LITTERA.

1. Aquest esquema podria integrar un esquema regular més general (J. FERRER I JANÉ, «Nova lectura de la inscripció ibèrica de La Joncosa», a *Veleia* 23, 2006, pp. 127-167. e. p. 2006 Annex 14),

jecte és la persona identificada amb l'antropònim, de forma similar a l'esquema llatí NP + FECIT. Aquesta hipòtesi té el seu origen en la suposada relació d'egiar amb el basc *egin*, «fer» / «fet», però l'argument principal que dona suport a aquesta hipòtesi és que **egiar** és gairebé exclusiu de les inscripcions sobre objectes singulars de producció local que han estat molt probablement realitzades en el procés de producció de l'objecte. Ara, aquesta interpretació es veu reforçada per la presència d'un esquema molt similar, NP + **tagiar**, especialment si s'interpreta com NP + **ta** + **egiar**, en segells² sobre dòlia. Suport on encara no s'havia documentat **egiar**³ i on la interpretació com a marca de producció és gairebé immediata, tant per les característiques intrínseques del suport, com pel fet que l'esquema NP + FECIT apareix freqüentment en els segells llatins sobre dòlia⁴.

L'element **tagiar**, encara llegit **bokiar**, va ser identificat per primer cop per Untermann en dos segells sobre dòlia de Ruscino (B8.20) i d'Ensérune (B1.364) per als quals ja considerava la possibilitat de que fossin marques de producció⁵. Amb el canvi de lectura de **bokiar** a **tagiar**⁶ la relació amb **egiar**, ja suggerida per Rodríguez Ramos⁷, s'ha fet evident, no només per la semblança formal i pels tipus de suports on apareixen, sinó també per la simetria entre els esquemes en què s'integren. El nombre reduït de casos impedeix determinar si les diferències d'ús d'un i altre esquema són significatives, tot i que en principi l'esquema NP + **ta** + **egiar** es concentra sobre dòlies

---

plausiblement de tipus verbal, articulat a l'entorn de l'arrel **egi**: {**bani** / **bi** / NP / X} + (t(e) / **ta** / d(e)) + {**egi** + {**ar** / **an** / **en**} + {**mi** / **ban** / Y}, molt similar al que es pot construir a l'entorn de l'element **mibaŵ** (FERRER I JANÉ, «Nova lectura...», *cit.*, e. p. 2006 Annex 15).

2. Una recopilació recent de segells, fonamentalment sobre dòlia, àmfores i pondera es pot trobar en un treball d'Eulàlia E. SALVAT, «La tècnica de l'estampillat a l'epigrafia ibèrica i celtibèrica», a *SEBarc* V, 2004, pp. 149-171. Quan estan sencers i es llegeixen bé, normalment, la marca de producció es limita a un NP sense cap afegit: **ilduradin** (E1.1), **lauŕko** (M.I. Panosa, «Novedades de epigrafia ibèrica en Cataluña y algunos aspectos metodológicos», in *Religión, lengua y cultura prerromanas de Hispania*, 8.1), **adingo** (B1.360 i B1.361), **aiunin** (E12.3), **arkeboŕ** (C19.2), etc.

3. Tot i que hi ha un segell fragmentat (B1.354) en el que es podria intentar reconstruir **egiar**: **ton** / **degi**, SALVAT, «La tècnica...», *cit.*, p. 158).

4. HERMIA PAQVIAE / FECIT S(erva) (AE 1939, 139.), M(arcvs) GALICIVS / DIOPHANT(VS) F(ecit) (AE 1973, 227), C(aivs) PIRANVS / SOTERICVS F(ecit) (CEIPAC-13917), L(vcivs) LICINIVS / FORTVNAT(VS) F(ecit) (CEIPAC-18646), CASSIVS / CAHICS FEC(it) (CEIPAC-19196), HELVIVS / MAHES FE(cit) (CEIPAC-18489), MAHE FECIT (CEIPAC-18486), etc. Base de Dades CEIPAC: <http://ceipac.ub.edu>. Base de Dades EDH: <http://www.uni-heidelberg.de/institutel/sonst/adw/edh>.

5. Fabrikantenangabe?...Wortende bokiar vielleicht auch auf dem Dolienstempel B.1.364.

6. J. FERRER I JANÉ, «Novetats sobre el sistema dual de diferenciació gràfica de les oclusives», in *Paleohispànica* 5, 2005, p. 963.

7. J. RODRÍGUEZ RAMOS, «La lengua ibera: en busca del paradigma perdido», a *Rivista Internazionale d'Humanitats* 3, 2000, p. 9; J. RODRÍGUEZ RAMOS, *Análisis de epigrafia íbera*, Vitoria-Gasteiz 2004, p. 285; J. RODRÍGUEZ RAMOS, «Introducció a l'estudi de les inscripcions ibèriques», a *Revista de la Fundació Privada Catalana per l'Arqueologia ibèrica* 1, 2005, p. 53.

del Lenguadoc-Rosselló⁸ (fig. 1), mentre que l'esquema NP + de + egiar s'usa en suports variats⁹ amb una certa concentració a l'entorn de Lliria (València) (fig. 1).

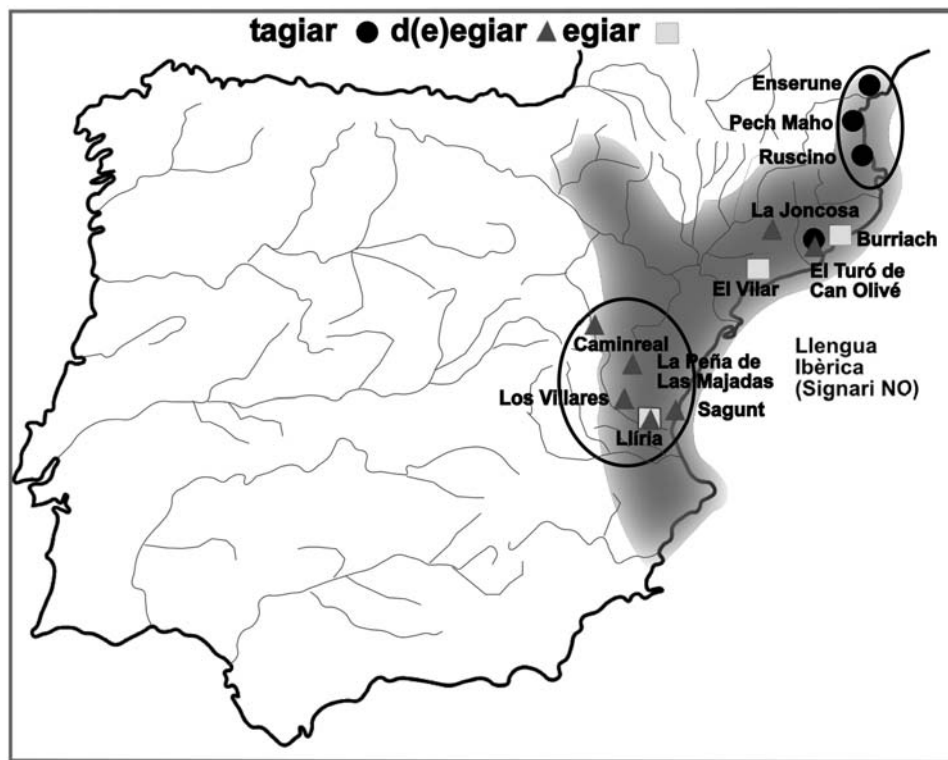

Fig. 1. Mapa de distribució de *tagiar*, *d(e)egiar* i *egiar*

8. L'única excepció a la presència exclusiva de *tagiar* al Lenguadoc-Rosselló és la inscripció feta abans de la coccio sobre la nansa de ceràmica grisa del Turó de Ca n'Olivé (Cerdanyola del Vallès) que s'estudia en l'apartat final d'aquest treball. Cal destacar que en aquest jaciment la forma *degia* és present en una inscripció feta després de la coccio d'una altra ceràmica grisa (M.I. PANOSA, «Nuevas inscripciones ibéricas de Cataluña», a *Complutum* 4, 1993, 19.2), tot i que el fet que la tècnica de l'esgrafiats coincideixi amb la de la decoració i que el text s'integri en la decoració fa plausible que el text sigui fet en el moment de la producció de la peça o en tot cas en el moment de realització de la decoració, context en el que tindria sentit el text identificant com a mínim al decorador. Així, doncs, a efectes de l'alternança *d(e)egiar* / *tagiar* seria significatiu conèixer el lloc de producció d'ambdues ceràmiques per saber si el seu ús està determinat per la procedència geogràfica, però les dades actuals no permeten donar-hi una resposta definitiva. Aquest tipus de ceràmica grisa s'anomena grisa de la cosa catalana (M. PY [dir.], *Dictionnaire des céramiques antiques (VII s. av. n. e. – VII s. de. n.e.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)* [Lattara 6], 1993, COT-CAT, p. 391). Tot i que la denominació grisa emporitana també és habitual, s'hauria de reservar a certes produccions per les que es coneix del cert el seu origen emporità, ja que no totes les ceràmiques grises ibèriques necessàriament han de tenir aquest origen (J. BARBERÀ, «Història de la denominació 'ceràmica gris ampuritana'», en *Homenatge a Miquel Tarradell*, Barcelona 1993, p. 504).

9. Uniskel + d(e) + egia · ban · (F13.21, ceràmica pintada, Lliria), un(i)skel + d(e) + egia · kinsi[, (F13.22, ceràmica pintada, Lliria), avsbigis + de + egia (A33.2, dracma, Sagunt), nevsetikan

Inventari

Jaciment	Objecte	Tècnica	Referència	NP	tagiar	NºInv.
Pech Maho	Frag. Dòlium	Segell	B7.32a / (pm.f62.307) ¹⁰	biuúvko	tagiar	1
				[i]beitigeú	tagiar	
	Frag. D	Segell	B7.32b / (pm.f62C.677)	biu[úvko]	[tagiar]	2
				[ibeitige]ú	tagia[r]	
	Frag. D	Segell	Inèdit ¹¹ / (pm.f54C.1732)			3
				[ibeitigeú]	[ta]giar	
	Frag. D	Segell	Inèdit ¹² / (pm.72080.15)	?	?	4
Ruscino				[ibeitige]ú	tagiar	
	Frag. D	Segell	Inèdit ¹³ / (pm.f30.367)	?	?	5
				?	?	
Ruscino	Dòlium sencer	Segell	Claustres, 1951 p.182.39.1	[ibeiti]geú	ta[gi]a[r]	6
	Dòlium Sencer	Segell	B8.20.1	biuúvbedi	tagiar	7
		Segell	B8.20.2	biuúvbedi	tagiar	8
		Segell	B8.20.3	biuúvbedi	tagiar	9
Ensérune	Frag. llàntia?	Esg.??	Lafon, 1965 p.5	[bi]uúvbedi?	tagiar	10
	Frag. D	Segell	B1.364a ¹⁴ (mne.s.1300)	latubaúven?	tagiar	11
				?		
	Frag. D	Segell	B1.365 ¹⁵ (mne.1946.299)	[l]atubaúven	tagia[r]	12
				??		
	Frag. D	Segell	B1.364b	?	?	13
	Dòlium Sencer	Segell	B1.364C.1	?	?	14
		Segell	B1.364C.2	?	?	15
		Segell	B1.364C.3	?	?	16
Turó de Ca n'Olivé	Frag. Nansa	Esg. a. c.	Inèdit	[—]er?	tagiar	17

+ d(e) + egiar + mí[(F15.1, punxó d'ós, La Peña de Las Majadas), likine + de · egiar · usekeúteku (K5.3, mosaic, Caminreal),]*banbalkes + de + egiar*[(J. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico de formantes de compuesto de tipo onomástico en la lengua íbera», a *Cypsela* 14, 2002, p. 256, falcata, desconegut), bilosaúker + d(e) + egiar (PANOSA, «Nuevas inscripciones ibéricas...», *cit.*, p. 206, nº 19.2, ceràmica grisa, Turó de Ca n'Olivé), etc.

10. Aquest exemplar procedeix del departament 62, tot i que Y. SOLIER —«Découverte d'inscriptions sur plombs en écriture ibérique dans un entrepôt de Pech Maho (Sigean)», a *RANarb* 12, 1979, p. 103, Fig. 27.1— l'inclou entre els materials dels departaments 54 i 58. Agraïxo a Eric Gaielledrat (CNRS) l'amabilitat i la paciència a atendre tots els requeriments d'informació sobre els segells de Pech Maho. Així com la seva hospitalitat i la del seu equip durant la meua estada a Sigean.

11. Exposat al Museu de Sigean amb B7.32a. Agraïxo a François Sarret (Musées de l'Aude) les facilitats per inspeccionar els materials del Museu de Sigean.

12. Aquest exemplar ha aparegut a la campanya del 2006.

13. N'hi ha un cinquè exemplar (PM.F30.367) procedent d'excavacions antigues que, segons les informacions d'Eric Gaielledrat, no té cap caràcter llegible.

14. Lectura molt dubtosa.

15. Reconstrucció a partir del dibuix de Jannoray suposant que la hipòtesi de lectura d'Untermann del segell anterior és correcta.

L'objectiu d'aquest article és de fer l'inventari de les inscripcions en què apareix l'element **tagiar**. L'inventari consta de 16 segells sobre dòlia, tot i que només 11 amb text conegut, que corresponen almenys a quatre models diferents, dos de Pech Maho (Sigean), un de Ruscino (Castell-Rosselló, Perpinyà) i un d'Enserune (Nissan). Encara que les produccions de cada jaciment corresponen majoritàriament a un mateix fabricant, també hi ha algun exemple de producció creuada. La darrera inscripció analitzada està realitzada abans de la cocció sobre una nansa d'una gerreta de ceràmica grisa del Turó de Ca n'Olivé (Cerdanyola del Vallès).

Les produccions de biuṽko i ibeitigé

El model de segell majoritari a Pech Maho (Sigean) té com a emblema dos cavalls enfrontats i se'n coneixen cinc exemplars, tot i que només es coneix el text de quatre. La cronologia de destrucció del jaciment de Pech Maho és de finals del s. III a.C. o principis del s. II a.C.¹⁶ i per tant tots els segells d'aquest jaciment han de ser anteriors a principis del s. II a.C.

El primer exemplar (B7.32a, PM.F62.307) (fig. 2 A) està pràcticament sencer, ja que només hi manca l'angle inferior esquerra. Les dimensions d'aquest exemplar són 6 × 6 cm i la resta d'exemplars fragmentats tenen dimensions compatibles.

La lectura d'Untermann del primer text és **biuṽboboki***[, mentre que la lectura de Solier¹⁷ és **biuṽkoboki ra**]. A la lectura de Solier ja s'aprecia amb claredat la presència del segment **tagiar** darrere del primer NP **biuṽko**, encara que inverteix el valor dels dos signes finals que Untermann no transcriu. Aquests signes són en segona línia, ja que el primer text ha de donar la volta perquè es troba amb el límit del segell (fig. 2 A). Així, doncs, la lectura del primer text restaria **biuṽkotagiar**.

La lectura tant d'Untermann com de Solier del segon text (fig. 2 A) és **ḵitikeṽbon**. Ambdós consideren que el primer signe visible es **ṽ**, però malgrat que el cercle existeix, l'asta no, en canvi sí que s'aprecia un traç inclinat a la part superior, compatible amb un signe MLH II¹⁸ **be8**¹⁹ i que situaria el signe a la posició que li correspon, és a dir enganxat al límit superior del segell. Per davant d'aquest signe sembla que hi hauria espai per a un signe. El final del segon text és idèntic al del primer text, encara que els dos signes que falten per completar el **tagiar** esperat no són gaire visibles. Un d'ells, el signe **a**, és darrere de les potes del cavall, fet que

16. SOLIER, «Découverte d'inscriptions sur plombs...», *cit.*, p. 121.

17. SOLIER, «Découverte d'inscriptions sur plombs...», *cit.*, p. 103, fig. 27.1.

18. MLH = J. UNTERMANN, *Monumenta Linguarum Hispanicarum*. I *Die Münzlegenden* Wiesbaden 1975; II *Die iberischen Inschriften aus Sudfrankreich*, Wiesbaden 1980; III *Die iberischen Inschriften aus Spanien*, Wiesbaden 1990; IV *Die tartessischen, keltiberischen und lusitanischen Inschriften*, Wiesbaden 1997.

19. Aquesta variant és molt característica del nord de Catalunya i del sud del Llenguadoc-Rosselló: el Puig del Castell (Sant Julià de Ramis), el Puig de Sant Andreu (Ullastret), el Mas Castellar

s'aprecia millor a la resta d'exemplars. El signe **r** que falta és just a sobre del signe **ke**, davant de les potes dels cavalls, fet que s'aprecia millor al quart exemplar (fig. 4). La presència d'un clar formant antroponímic **tigév**, indueix a pensar que a l'igual que en el primer text s'ha de reconstruir un NP i que per tant **]bei** ha de correspondre a un formant antroponímic, que sembla clar que ha de ser **ibei**. Tant el formant **ibei**²⁰ com el formant **tigév**²¹ són freqüents a Pech Maho: **ibeisur** (B7.34, B7.35 i B7.36), **leistiger** (B7.35, B7.17), etc. A més, un **ibeitige** apareix al plom de Palamós (C4.1). Així, doncs, la lectura del segon text restaria **[i]beitigévtagiar**.

Del segon exemplar²² (PM.F62.677; B7.32b) (fig. 2 B), que podria ser idèntic a l'anterior, només es conserven uns dos cm. del lateral dret, però la seva lectura i reconstrucció hauria de ser: **biu[úkotagiar / ibeitigelútagia[r]**.

Els dos primers segells procedeixen de la mateixa zona (F62), però no es pot assegurar que pertanyin al mateix dòlia, ambdós presenten dos noms, **biuúko** i **[i]beitigév**, seguits cadascun d'ells per l'element **tagiar**. La presència de dos NNP en el mateix segell sembla indicar que **biuúko** i **ibeitigév** eren dos productors associats, de manera similar al que succeeix amb certa freqüència en segells llatins²³.

Del tercer exemplar (PM.F54C.1732) (fig. 3 B), només es conserven els tres darrers signes que coincideixen bàsicament en posició i forma amb els tres darrers dels segells anteriors, per tant la reconstrucció de l'esperat **[ta]giar** sembla clara. Aquest segell és molt similar als anteriors, tot i que semblen apreciar-se algunes petites diferències en les siluetes dels cavalls. En tot cas, la diferència més significativa és la desaparició del primer text, que hauria d'aparèixer a la zona superior, ja que és sencera, i en la qual no s'aprecia cap resta de cap signe ni cap rastre d'erosió que hagi pogut fer desaparèixer el text de manera tan absoluta. En la hipòtesi raonable que aquest segell identifica el mateix taller que el segell anterior i que el nom perdut que hauria de precedir **tagiar** és **ibeitiger**, hauríem de concloure que aquest segon segell pertany a una etapa productiva posterior, on per alguna raó **biuúko** ja no participa de l'associació amb **ibeitigév**. Així, doncs, la lectura de l'únic text d'aquest segell restaria **[—][ta]giar** i, tot i que no es pot descartar la presència d'un altre antroponim, cal considerar plausible la reconstrucció **[ibeitigév][ta]giar**.

També hi ha un possible exemplar d'aquest model a Ruscino (Castell-Rosselló, Perpinyà), que només coneixem per un dibuix molt esquemàtic (fig. 3 A) publicat per Claustres²⁴. Potser podria correspondre al model d'un sol productor, ja que

(Pontós), Ensérune (Nissan), Ruscino (Castell-Rosselló, Perpinyà), Elna, Montlaurès (Narbona). La majoria dels objectes on s'utilitza aquesta variant són ceràmiques àtiques del s. IV a.C.

20. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico...», *cit.*, p. 261; MLH III, p. 222.

21. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico...», *cit.*, p. 270; MLH III, p. 235.

22. SOLIER, «Découverte d'inscriptions sur plombs...», *cit.*, p. 104.

23. L(ucius) TORIVS PILARO / HILARVS RVBRI FECIT (AE 1973, 232). C(aius) PIRANVS CERDO FEC(it) / C(aius) PIRANVS FELIX FEC(it) (CEIPAC-13916). C(aius) PIRANVS FELIX FEC(it) / C(aius) PIRANVS PHILOMOSVS F(ecit) (CEIPAC-18515). C(aius) PIRANVS PHILOMOSVS F(ecit) / C(aius) PIRANVS PRIMVS FE(cit) (AE 1986, 239).

24. G. CLAUSTRES, «Stratigraphie de Ruscino», a *Études roussillonnaises* 2, 1951, p. 182.

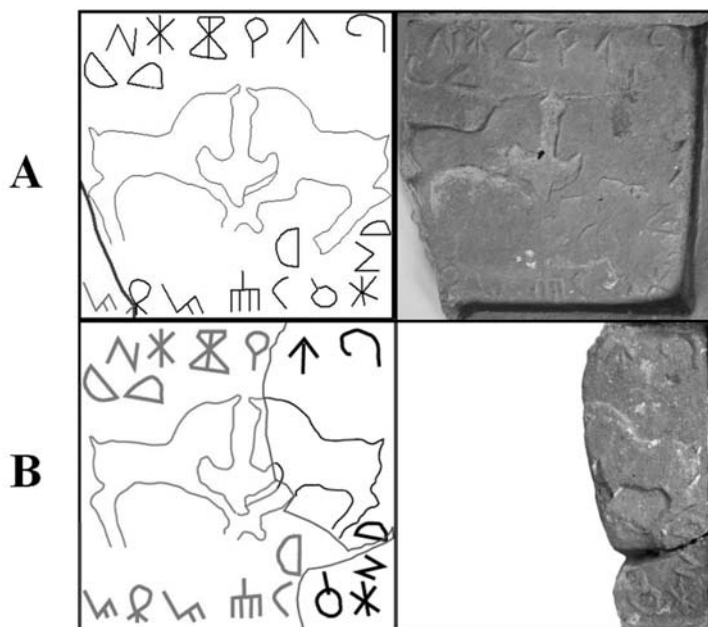

Fig. 2. Segell dels cavalls enfrontats del model de dos productors. A: Inv. núm. 1, Pech Maho. B: Inv. núm. 2, Pech Maho (fotografia Eric Gailledrat)

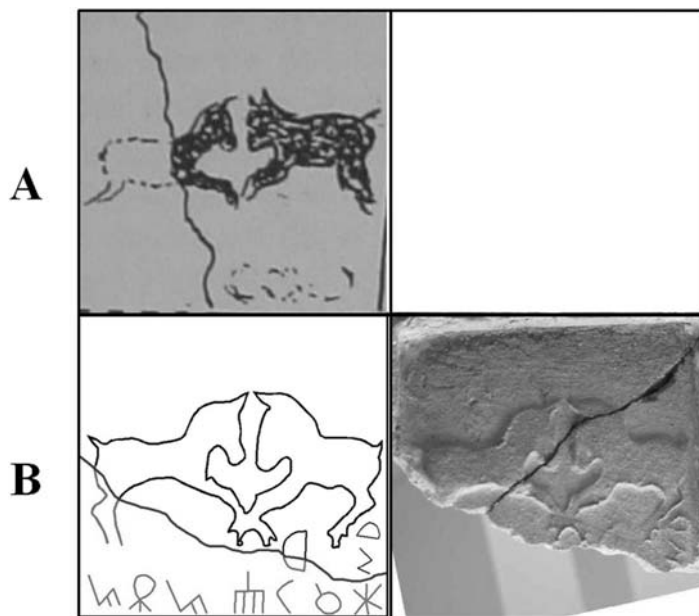

Fig. 3. Segell dels cavalls enfrontats del model d'un sol productor. A: Inv. núm. 6, Ruscino. Dibuix de Claustres (1951, 182). B: Inv. núm. 3, Pech Maho

també sembla presentar l'espai superior exempt de text, mentre que els signes que s'entreveuen a la part inferior es podrien llegir i reconstruir com: *[ibeiti]geúta[gi]a[r]*.

Del quart exemplar de Pech Maho (PM.72080.15) (fig. 4) només es conserva la part inferior dreta. La lectura del text d'aquest segell restaria *[—]útagiar*. Tot i que no és pot descartar reconstruir un altre antropònim acabat en *ú*, ni tampoc descartar la presència d'un altre productor a la part superior, sembla plausible reconstruir com a mínim el text *[ibeitige]útagiar*.

Les produccions de biuúbedi²⁵

Aquest segell apareix tres vegades sobre un mateix dòlium²⁶ de Ruscino (Castell-Roselló, Perpinyà), té forma circular i no presenta cap decoració²⁷.

La lectura d'Untermann a MLH II és *arkibotibekau*, però també admet com a possible la lectura inversa *ukabetibokiar* (B8.20), que és l'acceptada per Rodríguez Ramos,²⁸ que considera *ukabeti* un NP. Ambdues lectures no tenen en compte un possible signe central (fig. 6) que hauria de ser el primer o el darrer signe, un cercle allargat que no acaba de tancar, «unregelmässigen Kreis» per Untermann, que Lafon²⁹ identifica com un signe *ú*, i llegeix d'esquerra a dreta, *aukibotibekauú* (*auCIPOTIPECAuú*). Malgrat que no hi ha cap signe que permeti orientar la lectura, la identificació del segment *tagiar* certifica la bondat de lectura de dreta a esquerra i el punt darrere el segment *tagiar* verifica que aquest és el darrer element del text. Pel que fa al possible signe central, l'alternativa de lectura de Lafon, *ú* (*ú8*), o potser *r* (*r3*), s'ha de descartar, ja que una vibrant no sembla la millor opció com a primer signe. A més, *r* (*r3*) ja és present al segment *tagiar* amb una forma triangular, *r6*. Una altra alternativa seria *ku*, però la presència immediata de *u* la descarta. Les alternatives més productives són un *bi6* molt tancat, o potser un *a4* mal tancat, encara que la presència d'un *a4* perfectament traçat en el segment *tagiar* fa menys probable aquesta opció. A més, el tercer signe, que no pot ser *ka* de cap manera, podria ser un signe *ú5* amb l'asta lleugerament torçada. Així, doncs,

25. Lectura a partir de la fotografia del motlle.

26. En els casos on es conserva el dòlium sencer sembla que el normal és que hi hagi tres segells: B4.9, B1.351, B1.359c i B1.364c.

27. Segons R. LAFON, «Inscriptions en caractères ibères de Perpignan», a *Revue Internationale d'Onomastique* XII-1, 1965, p. 4 els dos segells superiors serien idèntics, però el tercer presentaria alguna diferència, especialment pel que fa al signe *be*. Segons les informacions facilitades pel Museu de Ruscino, el segell inferior estaria actualment malmès. En tot cas, veient la fotografia del motlle, les petites diferències no semblen significatives, potser serien producte del procés d'impressió original o potser del procés d'obtenció del motlle. Agraïxo a Isabelle Rébé del Museu de Ruscino les informacions facilitades.

28. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico...», *cit.*, p. 258.

29. R. LAFON, «Inscriptions...», *cit.*, p. 4.

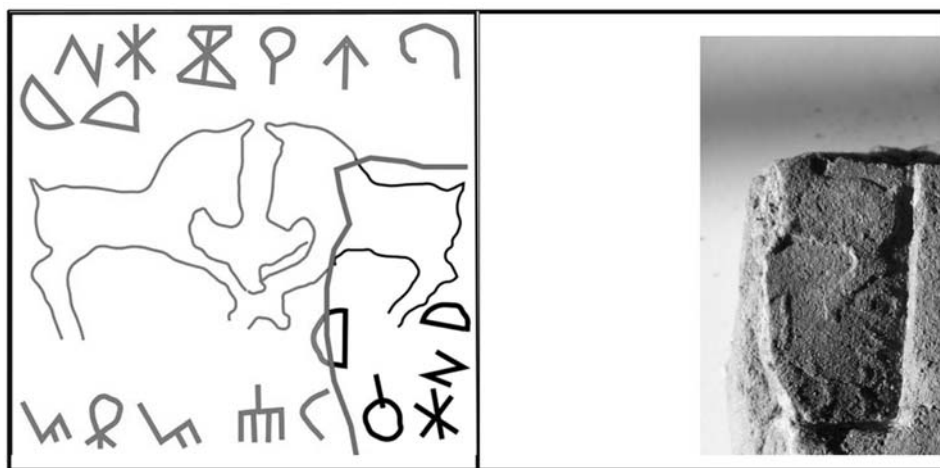

Fig. 4. Segell dels cavalls enfrontats de model indeterminat: Inv. núm. 4, Pech Maho (fotografia Eric Gailledrat)

Fig. 5. Inv. núm. 7-9, Ruscino. Motlle dels tres segells (fotografia d'Isabelle Rébé)

es podria llegir el formant inicial com *biuú*, menys probablement *auú*, i per tant obtenir el NP *biuúbedi*, que tindria un paral·lel quasi idèntic, *biuúbedin*, a la base d'un ceràmica àtica d'Ullastret (C2.17).

A partir d'un dibuix de Claustres³⁰, Lafon³¹ indica l'existència d'una marca similar sobre una llàntia d'Ensérune, tot i que el fet que l'objecte ja estigués extraviat a principis dels seixanta impedeix verificar l'exactitud de la transcripció de Lafon, la tècnica d'incisió i el suport, que no és habitual en epigrafia ibèrica. El fet que el suposat grafit d'Ensérune també es llegeixi de dreta a esquerra, sentit gairebé exclusiu dels segells en el signari nord-oriental, i que no s'indiqui el signe central és un indicatiu que la disposició dels signes podria ser la mateixa que en el segell de Ruscino. La transcripció de Lafon del dibuix de les notes de Claustres és *auCIPOTIPEau*, però indica que la forma dels dos signes *a* és diferent³², confirmant que la lectura del suposat signe *ka* del segell de Ruscino és problemàtica. Així, doncs, el primer signe que ell interpreta com un signe *a* (*arkibo* / *bokiar*) podria ser *r*, mentre que el segon signe *a* (*tibeau* / *uabeti*) podria ser *ú* (*uabedi*). Així, doncs, sembla plausible la reconstrucció *[bi]uúbeditagiari* si en el dibuix de Claustres no s'hagués consignat el signe central.

Els segells d'Ensérune (Nissan)

Del model de segell majoritari a Ensérune se'n coneixen sis exemplars, tres dels quals pertanyen al mateix dòlium (B1.364c), encara que només se n'han publicat fotografies i dibuixos dels dos millor conservats. L'exemplar B1.364a (fig. 7 A) mesura 12 × 7 cm.

Untermann llegeix *[baúenbokia]* (B1.365), tot i que el dibuix de Jannoray (fig. 6 c) reproduceix dos signes més, i *latubaúenbokiar* (B1.364a) (fig. 7 a, b), on proposa identificar un NP *latubaúe*, que encaixaria com l'adaptació ibèrica del NP gal LATVMARVS, seguit del morf *en* i del mateix element que identifica a Ruscino *bokiar*. Però cal tenir en compte que els dubtes de lectura afecten pràcticament tots els signes que formen l'antropònim. Així, a la fotografia publicada a MLH II, el suposat primer signe, *l*, és imperceptible i jo tampoc no el vaig saber identificar en una inspecció superficial de la peça, que és exposada al Museu d'Ensérune. Aquest

30. CLAUSTRES, «Stratigraphie...», *cit.*, p. 183: ... *en plus un graffite ibérique d'un lampe préromaine du Musée d'Ensérune, est le même nom, lettre pour lettre, que l'estampille ibérique de la jarre du Muséum de Perpignan.*

31. LAFON, «Inscriptions en caractères ibères...», *cit.*, p. 5: *Il m'a montré ensuite, sur le cahier où il avait noté les observations qu'il avait faites là-bas, en 1931 ou 1932, le dessin qu'il avait pris de l'inscription.*

32. *Le premier est, comme sur la jarre, triangulaire, mais un des côtés du triangle est prolongé vers le bas. Le second est du type que ressemble à un R.*

primer signe tampoc no apareix al dibuix publicat per Jannoray³³ de BI.364a. I de fet Untermann considera que també podria ser *ú* o *u*, i en el seu dibuix reproduceix *í* tot i que transcriu *l*. Així, Rodríguez Ramos³⁴ el transcriu com *átubave*. El segon signe, una forma arrodonida que es llegeix a tampoc no és gaire regular i podria ser també un signe *bi*, opció que Untermann també contempla, i que és especialment clara al dibuix de Jannoray³⁵ de BI.365. El signe llegit *tu* i podria ser també *u*, com també indica Untermann. El possible començament *biu* faria atractiu reconstruir

Fig. 6. Inv. núm. 8, Ruscino. Dibuix sobre fotografia del motlle del segell superior dret

estrictament el formant *biu*, *biunius* (HII.I) o potser el freqüent *biuv*³⁶, ja present als segells de Ruscino (*biurbedi*) i Pech Maho (*biurko*), però per això hauríem de prescindir del traç que s'interpreta com un signe *ba* que apareix molt enganxat al signe següent que es llegeix com a *ú*. El signe *e* tampoc no és gaire clar, tot i que en un dels dibuixos de Jannoray (fig. 7 c) se n'aprecien els dos traços. Els dos signes següents són problemàtics, mentre que en els dibuixos de Jannoray la lectura és *ban*, Untermann considera que el possible signe *ba* forma part de la decoració i no el té en compte. Només el final *tagiar* apareix amb una certa claredat.

Rodríguez Ramos³⁷ identifica en aquest text l'esquema NP + en + bokiar, on bokiar (*tagiar*) seria un substantiu que podria pertànyer a l'entorn semàntic del verb 'fer', probablement OFFICINA, però potser també OPVS o FACTVS. Aquesta interpretació es basa en la identificació del morf (e)n darrere l'antropònim, però com s'ha indicat la lectura és molt dubtosa i en tot cas no seria representatiu en l'ús de *tagiar*, sinó l'excepció, atès que l'esquema general és NP + *tagiar*.

La nansa del turó de Ca n'Olivé (Cerdanyola del Vallès)³⁸

La peça va aparèixer a les excavacions dutes a terme l'any 2000 en un nivell superficial (Zona 9, Unitat Estratigràfica 1494) i, per tant, sense cronologia estratigràfica. La cronologia del jaciment abasta des de mitjan segle VI a.C. fins al seu

33. J. JANNORAY, *Ensérune*, Paris 1955, pl. LXX.9.

34. RODRÍGUEZ RAMOS, «Introducció a l'estudi...», *cit.*, p. 53.

35. JANNORAY, *Ensérune...*, *cit.*, pl. LXX.II.

36. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico...», *cit.*, p. 259; MLH III, 219.

37. RODRÍGUEZ RAMOS, «La lengua ibera...», *cit.*, p. 9; RODRÍGUEZ RAMOS, *Análisis de epigrafía...*, *cit.*, p. 285; RODRÍGUEZ RAMOS, «Introducció a l'estudi...», *cit.*, p. 53.

38. Agraïxo a Joan Francès del Museu de Cerdanyola del Vallès la notícia de la seva existència i les facilitats per inspeccionar la peça.

abandonament definitiu a mitjan segle I a.C., passant per un breu moment d'abandó a finals del III a.C. o a principis del II a.C.³⁹.

La inscripció està realitzada abans de la cocció sobre la cara exterior d'un fragment de nansa de ceràmica grisa (fig. 8) d'uns 5 cm de llargada i 2 cm d'amplada. A falta d'informació sobre la forma concreta, la cronologia genèrica d'aquest tipus de ceràmica va del s. IV al s. I a.C.⁴⁰. La caixa dels signes oscil·la entre els 4 i els 8 mm i el sentit de l'escriptura és d'esquerra dreta i de baix a dalt (fig. 8).

El text és clarament incomplet per ambdós extrems i consta almenys de deu signes, però podrien arribar a ser-ne onze en funció de la interpretació, simple o doble, que es doni a un signe dubtós. El primer segment comença amb un **ε**10 de quatre traços orientats cap avall, seguit d'un **ρ**5 i finalitza amb un separador en forma de quatre punts. El segon segment comença amb un **ta**3⁴¹. A continuació un **ki**1, seguit d'un **a**3 i d'un altre **ρ**5. El segon segment finalitza amb un separador en forma de tres punts. El tercer segment comença amb un **i**1 amb un apèndix a prop de la base, probablement no significatiu, i segueix amb un signe que a primera vista sembla un MLH II **a**3, fet en principi incompatible amb la presència d'un **a**3 al segon segment. També es podria pensar amb un **bi**3 amb un traç addicional, tal com passa amb la i anterior, però el darrer signe podria ser un **bi**6. Tot i que la resta

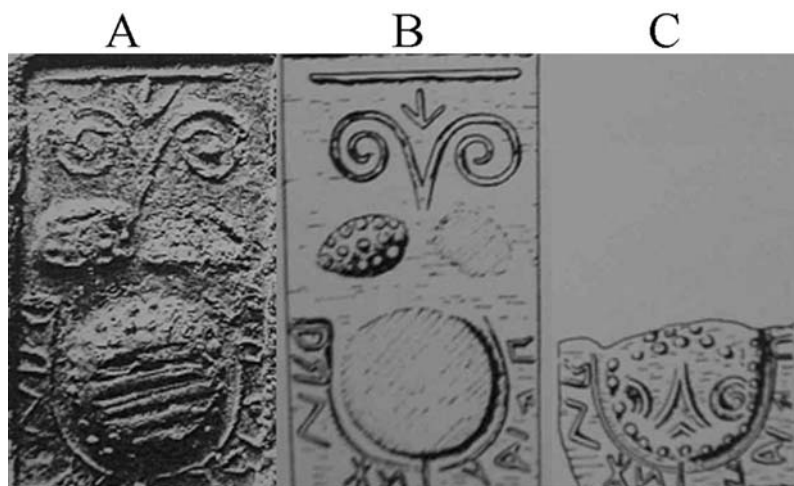

Fig. 7a. Inv. núm. 11, Ensérune. Fotografia MLH. B1.364a. B: Inv. núm. 11, Ensérune. Dibuix de Jannoray (1955, Pl. LXX.9). C: Inv. núm. 12, Ensérune. Dibuix de Jannoray (1955, Pl. LXX.11)

39. D. ASENSIO, J. FRANCÈS, C. FERRER, M. GUÀRDIA, O. SALA, «La ceràmica àtica del Turó de Ca N'Olivé (Cerdanyola del Vallès, Barcelona): comerç i distribució de vaixel·la fina importada a la Catalunya Central (segles V i IV a.C.)», a *Saguntum* 3, 2000, pp. 369-380.

40. PY, *Dictionnaire des céramiques antiques...*, cit., COT-CAT, p. 391

41. FERRER I JANÉ, «Novetats...», cit., p. 960.

de signes són ben separats, es podria explorar l'alternativa que, en lloc d'un signe, en tinguéssim dos, ja que sembla poder-se descompondre en dos traços independents, una barra vertical, que hauria de correspondre a un **ba**1, i un segon traç en forma de ziga-zaga vertical. En primera opció aquest segon traç podria correspondre a un **s**4, opció que s'ha de descartar del tot, ja que el següent signe és un clar **s**8. En segona opció podríem identificar un **ki**6 més vertical del normal, solució un altre cop problemàtica, car en el segment anterior ja hem identificat un normal **ki**1. Alternativament, també podria ser una **n**2 girada 90 graus a l'esquerra. Però cap de les alternatives proposades no és prou satisfactòria. El darrer signe del segment i de la inscripció és incomplet, però hauria de ser un **bi**6. Així, doncs, la transcripció completa del text restaria: [—]er · **tagiar** · **i?sb**i[—].

Atesa la forma habitual d'aquest tipus de nanses i en la hipòtesi que el text començava a la base de la nansa i acabava en el punt de contacte amb la vora, és probable que el fragment

de text inicial perdut fos més gran que el fragment final, fet que lligaria amb l'estructura esperada del text, NP + **tagiar**, atès que per a reconstruir un antropònim inicial bimembre caldrien entre quatre i set signes. L'antropònim perdut podria tenir com a segon formant **baiser**⁴² o **BELSER**⁴³. Alguns dels antropònims que hi encaixarien són: **belesbaiser** (D10.1), **balkesbaiser** (C5.1), **TANNEPAESER**⁴⁴, **SANIBELSER** (TS) i

mlbeier (C3.2). Potser també **VISER**⁴⁵, tot i que en l'únic exemple conegut apareix **a** com a primer formant: **VISERADIN**⁴⁶. Cal indicar que el segment final, problemes de lectura a part, diferencia aquest text del model dels segells sobre dòlia que reflecteixen la fórmula NP + **tagiar** sense cap altre element afegit.

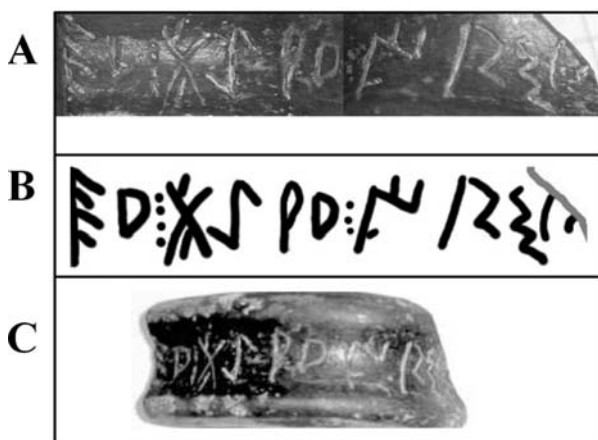

Fig. 8. Inv. núm. 17, Turó de Ca n'Olivé. A: composició ampliada del text. B: dibuix del text. C: fotografia de la nansa

42. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico...», *cit.*, p. 256; MLH III, p. 213.

43. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico...», *cit.*, p. 257; MLH III, p. 217.

44. CIL II, 5840.

45. RODRÍGUEZ RAMOS, «Índice crítico...», *cit.*, p. 271; MLH III, 236.

46. CIL II, 4450.